MONEDES

TOTES LES CARES DE LA HISTÒRIA

COL·LECCIONS NUMISMÀTIQUES DEL MARQ

MARQ

Guia Didàctica

Primària / Secundària / Batxillerat

La moneda és un objecte de difusió universal. Ens resulta molt difícil pensar en una societat civilitzada que no use la moneda. Els aspectes innombrables que es poden extraure d'ella (històrics, econòmics, artístics, cronològics) fan que el seu coneixement siga imprescindible per a qualsevol persona que s'acoste al coneixement del passat. No obstant això, sembla un tema secundari als llibres del nostre alumnat. Encara que el seu estudi és, de vegades, aspre sempre hi ha una forma d'acostar-lo a un públic general i més especialment a la joventut. Aquesta és la finalitat de la guia que ara hi publiquem amb motiu de l'exposició "TOTES LES CARES DE LA HISTÒRIA", una producció pròpia del MARQ . Aquesta nova exposició, que ens hi acompanyarà des del desembre de 2010 fins al febrer de 2011, té com a objectiu mostrar el valor de la moneda i la seua disciplina d'estudi, la numismàtica. En ella s'hi mostrarà les diferents facetes de la moneda: la seua fabricació, els tresors o ocultaments i la seua evolució històrica, des dels seus orígens fins a la actualitat, que tenen com a marc geogràfic la província d'Alacant. Més de 2000 anys d'evolució concentrats en una exposició amb vocació didàctica. Esperem que tant l'exposició com aquesta guia didàctica siguen una bona introducció al món de la moneda.

Josep Albert Cortés i Garrido
Director Gerent del MARQ

Orientació per al docent

La guia didàctica que ara et presentem té l'objectiu de ser una introducció bàsica a l'estudi de la moneda. Hi hem considerat tres grans blocs: la primera secció tracta d'aspectes generals de la moneda (terminologia, fabricació…), el segon bloc mostra l'evolució històrica de la moneda en la província d'Alacant (que s'hi ha basat en les col·leccions numismàtiques del MARQ) i el tercer apartat es dedica a exercicis, que serveixen per a reforçar els continguts més importants de la guia.

El contingut d'aquesta guia està adreçat als estudiants dels últims cursos de primària, als de secundària i als de batxillerat. La lectura atenta permet realitzar les activitats indistintament abans o després de la visita a l'exposició.

TEMPORALITZACIÓ

S'estima una duració total d'unes dues hores per a la lectura i realització dels exercicis.

OBJECTIUS

-Mostrar el paper històric de la moneda, i apreciar-lo com a un element important dins de la cultura material de les societats humanes.

-Apreciar la moneda com a document històric, que caracteritza cultures i períodes.

-Advertir la importància de la moneda com a element de datació en un context arqueològic determinat.

-Familiaritzar-se amb els principis de la numismàtica i percebre aquesta disciplina com una important "ciència auxiliar" de la història.

-Proporcionar un vocabulari bàsic relacionat amb les parts de la moneda.

-Comprendre els condicionants que porten a l'aparició de la moneda i localitzar el context geogràfic del seu origen.

-Descobrir els diferents processos de fabricació de la moneda i com s'hi han anat estandarditzant els mètodes d'encunyació.

-Saber identificar d'una manera essencial els diferents tipus de moneda, d'acord a l'època i la cultura.

-Conéixer els trets essencials de l'evolució de la moneda al llarg del temps.

-Saber valorar la importància del "tresor" arqueològic.

-Fer veure els diferents usos que ha rebut la moneda.

-Valorar la moneda com un objecte arqueològic que forma part del llegat del nostre passat.

ASPECTES GENERALS DE LA MONEDA

“ Hi ha tres coses essencials en la moneda: matèria, llei i forma; si en falta una, no s’hi pot parlar, pròpiament, de moneda ”

Sant Isidor de Sevilla (s. VI- VII).
Etimologies XVI, 7

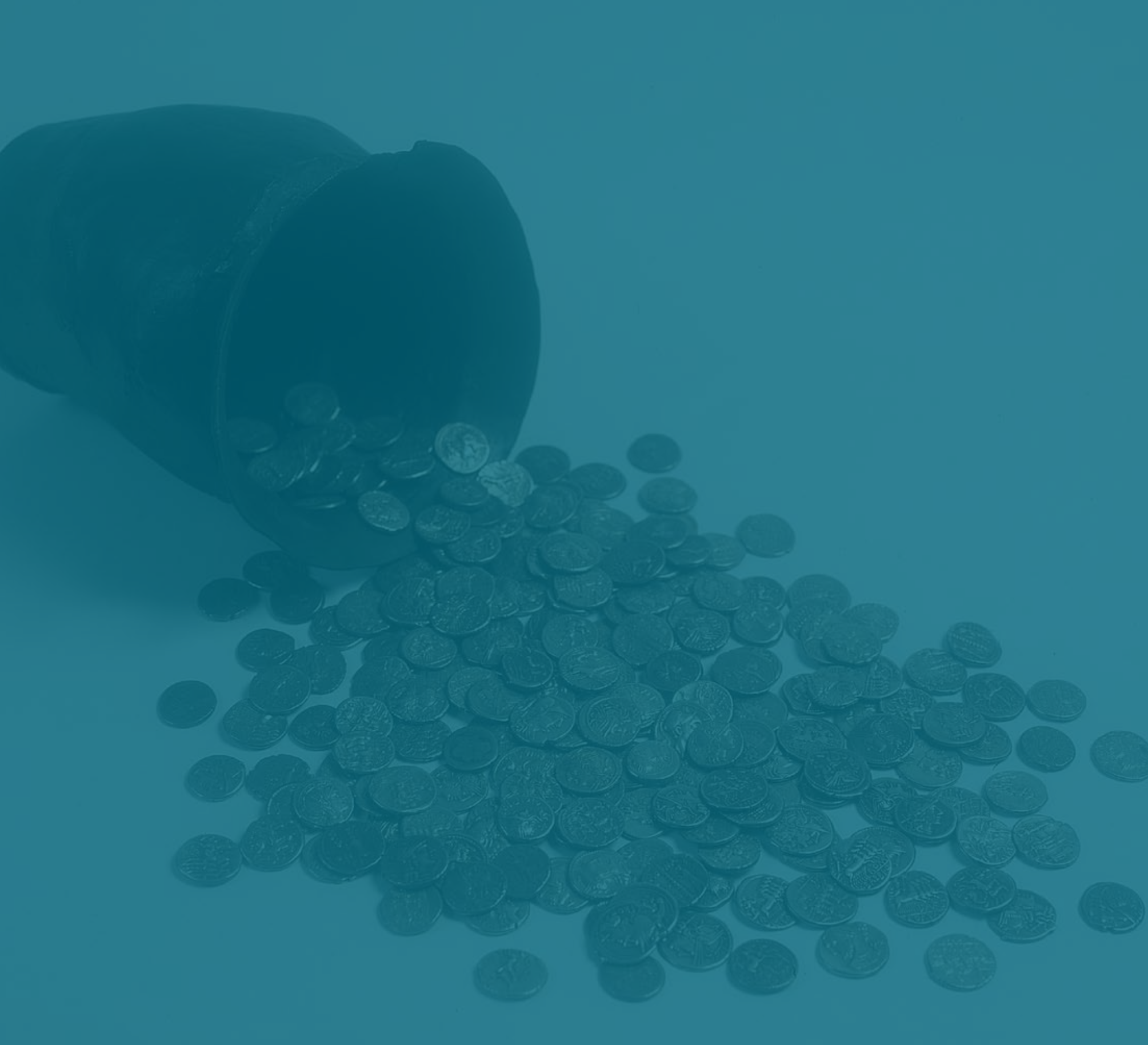

I. Introducció

La moneda és un mitjà de canvi acceptat per les dues parts que hi participen en un negoci. Però no sempre ha sigut l'única unitat d'intercanvi: pobles diversos han triat, a manera de moneda, altres productes. Per exemple, s'hi han emprat les pells dels animals (en societats primitives de caçadors), els caps de bestiar (entre pobles pastors), grans de cacau (en algunes civilitzacions antigues d'Amèrica), o fins i tot petxines de caorí (closques de mol·lusc) en certs llocs d'Àsia i Àfrica.

Si aquests altres elements d'intercanvi han sigut també vàlids, cal preguntar-se per què finalment s'imposaren universalment uns trossos de metall? La moneda reuneix tot un seguit d'avantatges que no posseïa cap altre producte:

1. Facilitat de transport : les dimensions reduïdes de la moneda permet ocultar-la, acumular-la i transportar-la, ocupa poc espai i poc pes.

2. Dificultat per a alterar-la : el metall és més resistent i es desgasta menys que altres materials. A més, hi ha l'opció de fondre-la per fer-ne peces noves.

3. Facilitat per a reconéixer-la : ja que la moneda està marcada amb símbols i amb un disseny és, a primer colp d'ull, més fàcil de comprovar-hi la seua autenticitat. Les empremtes sobre la superfície de la moneda són una garantia oficial.

4. Possibilitat de dividir-la en unitats més menudes : el fet de reduir la grandària de la moneda o canviar el tipus de metall pot crear una escala de divisors.

Perquè aprecies aquests avantatges, imagina't que substitueixes la moneda per les "pells de bisó" com a unitat de canvi. Tindries els següents problemes:

-No es poden utilitzar amb facilitat perquè són voluminoses;

-Es poden deteriorar perquè són de material orgànic i perquè passen contínuament d'unes mans a altres;

-Una persona que no hi estiguera familiaritzada amb elles no sabria reconéixer a quin animal pertanyen (sobretot si hi estan molt desgastades) ;

-Per adquirir productes de poca vàlua hauria de dividir-se en parts, amb la qual cosa perdria el seu valor.

II. La moneda

La paraula "moneda" prové del llatí MONETA, que era un dels qualificatius de la deessa Juno (Juno Moneta), en el qual el temple estava el taller oficial on s'encunyava la moneda a Roma.

Podem definir la moneda com una peça de metall emesa i garantida per un poder públic (un país, un rei, una ciutat estat,…) que està destinada a ser un valor de canvi. Perquè un tros de metall es considere moneda ha de complir aquests dos requisits de la definició:

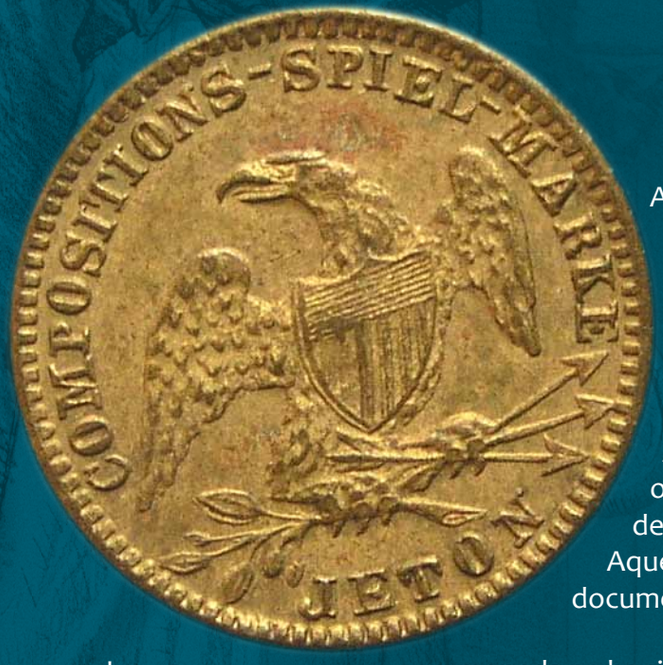

a) Que estiga recolzada per l'autoritat
b) Que servesca com a unitat de canvi en operacions de compravenda

A més, però, del seu ús com a diners, la moneda també va servir per a transmetre missatges de propaganda política : ja que era un objecte quotidià que circulava per moltes mans era un mitjà idoni per a difondre esdeveniments històrics destacats o retrats dels governants. Es va usar també com a adorn personal (penjoll, joia), com a fitxa de joc (getó) o com a amulet (especialment si tenia la representació d'un déu).

Finalment, has de saber que la moneda ha sigut, des de molt antic, un objecte de col·leccionisme. Açò ha portat aspectes positius: la creació de col·leccions per a la ciència, l'evitar la destrucció o fosa de les monedes per aprofitar el metall… També, però, aspectes negatius: un mercat clandestí que ha estimulat el saqueig i l'espoli de jaciments arqueològics amb detectors de metalls. Aquest fet constitueix un delicte regulat per la llei, perquè no has d'oblidar que la moneda és un document històric que forma part del patrimoni històric de tots nosaltres.

La moneda no ha sigut sempre de forma redona. Segons l'època i el lloc n'hi ha hagut de perfil irregular, octogonals o quadrades. Però hi ha uns aspectes comuns a totes elles : ja els antics romans s'hi havien adonat que la moneda es componia de tres elements constants: la matèria (el metall amb què està fet), el pes (el valor de la peça) i la figura o disseny encunyat en les seues cares.

Quant a la matèria, els principals metalls que s'han usat per a fer la moneda han sigut l'or i la plata per a les unitats més valuoses, i el bronze i el coure per als valors menors. Altres metalls com ara el ferro, plom o níquel només han servit per a casos molt puntuals. També s'hi han usat aliatges (combinació de dos o més metalls) per reduir la quantitat del metall noble (or i plata). Els aliatges més usats ha sigut : l'electre (or + plata) i el billó (coure + plata).

Ací tens els termes específics relacionats amb les parts de la moneda.

ANVERS

Cara principal de la moneda. Normalment el coneixem com a "cara" ja que sol presentar un retrat o un altre emblema del poder que emet la moneda.

REVERS

Cara secundària de la moneda. Conegut popularment com a "creu". Pot contindre escenes diverses (històriques, religioses,...) i en ella se sol indicar el valor de la peça.

Mòdulo (diàmetre)

Marca: qualsevol símbol, lletra o número, que es refereix a motius diversos: valor de la peça, al taller, etc.

Camp: espai lliure o superfície en blanc.

Tipus: figura o motiu principal que hi ha en cadascuna de les cares. En les monedes islàmiques el tipus se sol substituir per una "llegenda" o inscripció.

Gràfila: línia de punts que recorre el perímetre de la moneda, paral·lela a la vora.

Llegenda: qualsevol inscripció de la moneda. Normalment al·ludeix al poder emissor (ciutat, estat, rei) o, de vegades, hi presenta una fórmula religiosa. Generalment es desenvolupa en sentit circular, juntament amb la vora, però també en sentit vertical o horitzontal. En alguns casos, per qüestió de l'espai, solen estar abreujades amb inicials.

Exerg: zzona, generalment en la part inferior del revers (a sota del tipus), separada per una línia horitzontal i que conté una inscripció (normalment la 'seca')

III. L'estudi de la moneda: la numismàtica

La disciplina que s'hi ocupa de l'estudi de les monedes és la numismàtica, terme que prové del grec nomisma, que al seu torn prové de la paraula nomos que significa 'costum, 'norma'. La numismàtica també estudia les medalles, peces metàl·liques que no tenen un valor de canvi sinó una finalitat honorífica, religiosa o commemorativa.

L'estudi numismàtic inclou diferents aspectes tècnics:

- Anàlisi metrològica: enregistrar les seues mesures (pesos i diàmetres).
- Anàlisi metal·logràfica: analitzar la seua composició de metall i dels aliatges.
- Anàlisi formal: descriure detalladament les llegendes (inscripcions) i els tipus (figures, símbols, escenes).

Quina informació ens hi pot aportar l'estudi de les monedes?

D'una banda, aporta dades històriques. Les monedes trobades en un jaciment arqueològic permet realitzar treballs de circulació monetària que ens ajuden a conéixer aspectes de la vida econòmica del jaciment. Tot això sense comptar amb les dades que la mateixa moneda pot oferir-hi per si mateixa: conéixer l'any d'emissió de moneda d'un determinat rei, el títol complet d'un governant, l'al·lusió a un determinat esdeveniment històric o el nom d'una ciutat desconeguda. Un exemple interessant el tenim en les monedes iberes, que ens hi han proporcionat el testimoni únic de noms de ciutats iberes (Lauro, Arketurki…) que altres fonts literàries no esmenten.

D'altra banda, és un element de datació, especialment quan apareix en l'interior d'un jaciment arqueològic. Tot estrat que continga una moneda s'ha de datar després de la data d'encunyació de la moneda.

Imagina que has guardat uns objectes personals en una caixa i has introduït en ella una moneda espanyola d'1 euro. La caixa es queda oblidada durant molt de temps al porxe. En el futur els teus néts la troben i volen saber de quina època és. Potser no podran conéixer amb exactitud si la vas guardar el 2010 o el 2015 però sí que podran saber que no ho vas poder fer abans de l'any 2002, perquè fins aqueixa data no existien els euros a Espanya. La caixa amb els seus objectes és com un estrat arqueològic i la moneda ha servit com una referència cronològica per saber-ne quan es va guardar.

Perquè hi pugues entendre açò, fixa't ara en l'exemple següent:
Mira aquest perfil estratigràfic. A l'estrat que pertany a l'edat mitjana hi ha dues monedes que poden ajudar-nos a conéixer la data dels objectes que els acompanyen al mateix estrat

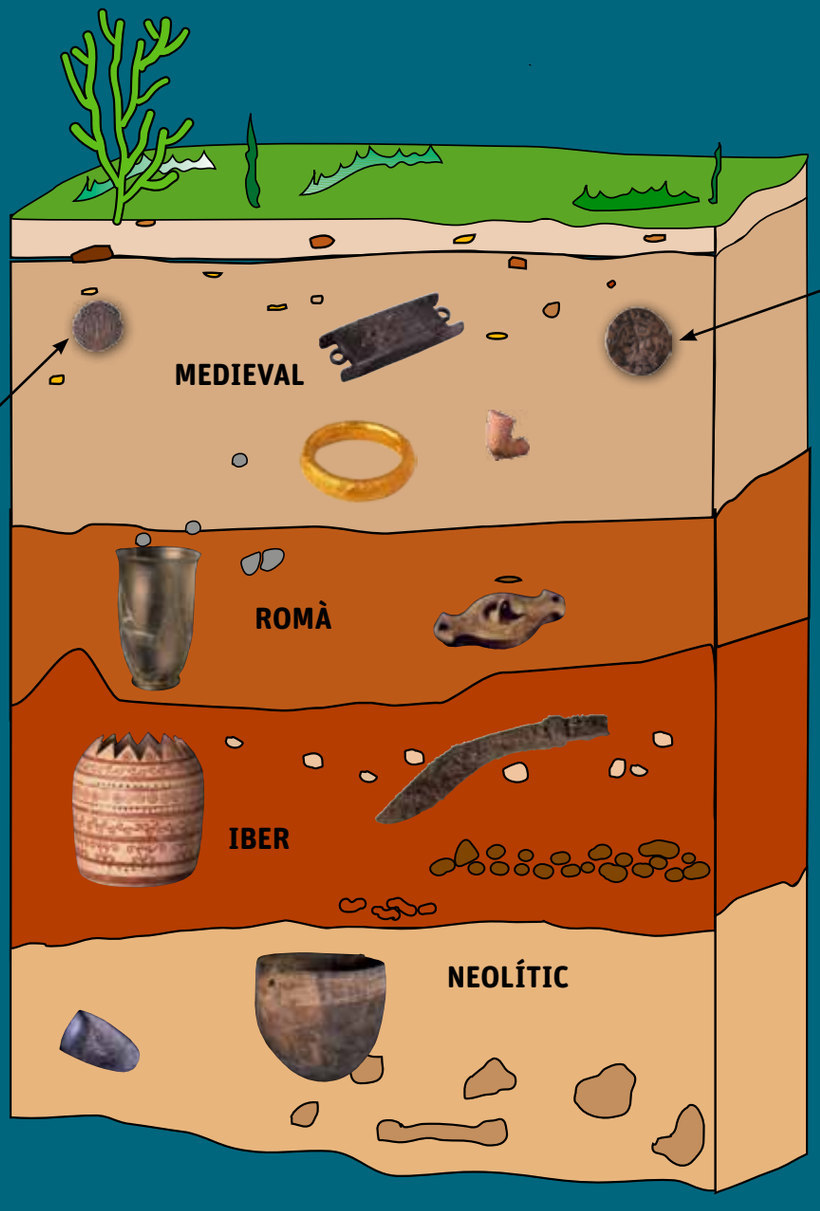

Moneda de 1139. Encara que aquest objecte ens dóna una data, és una pista falsa per datar l'estrat. Realment el propietari d'aquesta moneda la va conservar molt més temps del que es va mantindre en circulació.

Moneda de 1215. És la peça amb una data més recent i, per tant, és la que proporciona una referència cronològica a la resta del conjunt: com és impossible que aquesta moneda es poguera soterrar abans de l'any en què es va encunyar, tots els objectes del mateix estrat van quedar soterrats a partir de 1215 (potser en 1230 o 1279 o en qualsevol altre any que no sabem amb exactitud), però no mai abans d'aquesta data.

Per tot això, és important que t'adones que una moneda separada del seu context arqueològic és una peça aïllada que perd una part important de la seua informació històrica.

IV. La fabricació de la moneda

Abans de saber com es realitza una moneda has de conéixer un nou terme: la "seca", que és el lloc on s'encunya la moneda.

Al llarg de la història s'hi han utilitzat tècniques diferents per a encunyar (o 'trossellar') moneda. Durant l'antiguitat i l'edat mitjana, la tècnica predominant va ser la del martell, però a partir del segle XVI s'hi van usar màquines (molins i premses). Actualment s'hi usen premses mecàniques molt veloces. Vegem els tipus més habituals.

- **ENCUNYACIÓ A MARTELL.**

1. El metall arriba en forma de lingots al taller i es fon tot abocant-lo en un motlle de forma circular per obtindre un disc amb el grossor adequat. Aquest disc metàl·lic sense encunyar s'anomena cospell. Existien motlles amplis amb múltiples cavitats per a obtindre molts cospells alhora, en un sol abocament de metall.

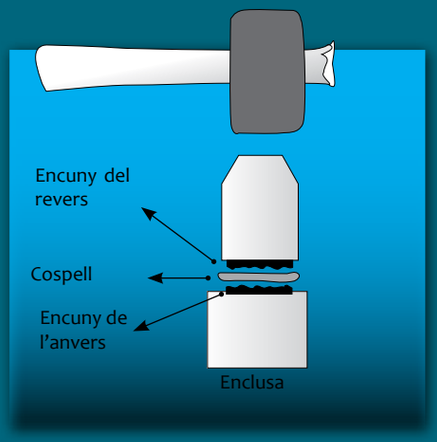

2. S'encunya el cospell, és a dir, s'imprimeix els dissenys en ambdues cares. Aquesta operació és la que dóna garantia legal a la peça perquè s'afig la marca oficial. El procediment es realitza que s'hi posa el cospell entre dos encunys de ferro i es colpeja fortament amb un martell. Normalment, abans de fer-li el colp amb l'encuny, el cospell es calfava al foc per ablanir-lo. Cada encuny porta gravat en buit els motius que apareixeran a les cares de la moneda : l'encuny de la part inferior (que està fix a una enclusa) té els motius de l'anvers, mentres que l'encuny superior, que és el que rep el colp de martell i és mòbil, representa el revers de la moneda.

SABIES QUE... Els estudiosos han estimat que, amb els mateixos encunys, es poden produir de 10.000 a 30.000 peces (tot depenent del metall utilitzat) , abans de que aquests queden inservibles pel desgast del martelleig.

- **ENCUNYACIÓ PER FOSA.**

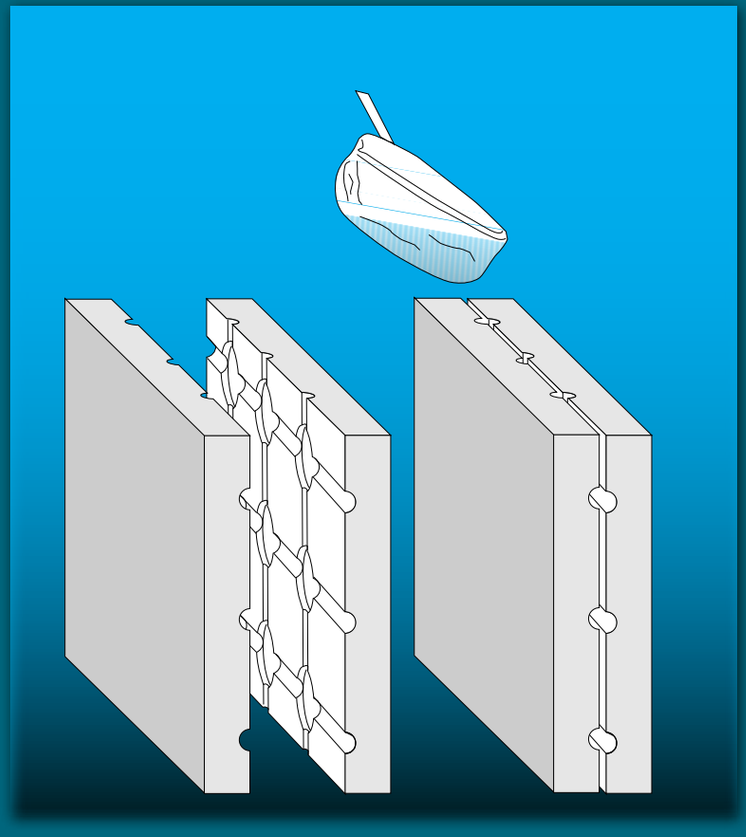

1. Es fabrica un motlle bivalve (de dues peces) que té en negatiu (és a dir, en buit) les dues cares de la moneda. Aquest motlle es crea a partir d'un model de cera o argila.

2. S'aboca el metall fos per una xicoteta obertura a l'interior del motlle tancat.

Crear monedes per fusió tenia l'inconvenient que es poden produir imprecisions en la impressió a causa de les bambolles d'aire a l'interior del motlle, que dificulten la total adhesió del metall líquid a les parets del motlle. Un altre problema era que no ajustaren bé les dues parts del motlle i podien crear una moneda deficient.

CORRECTA ERRÒNIA

• ENCUNYACIÓ AMB CORRONS.

Consistia a fer passar un planxa metàl·lica entre dos corrons d'acer paral·lels, que portaven gravats el disc de la moneda (un corró tenia la impressió de l'anvers i l'altre del revers). Els dos corrons havien d'estar ben centrats perquè coincidiren amb exactitud les dues cares de la moneda. La planxa (cospell), que era del material i grossor corresponent a la moneda, es calfava prèviament per reblanir-la. Tan bon punt, s'hi havien imprés les monedes en la planxa es retallaven. L'enginy de corrons es movia com un molí de moldre, amb tracció animal o amb la força hidràulica.

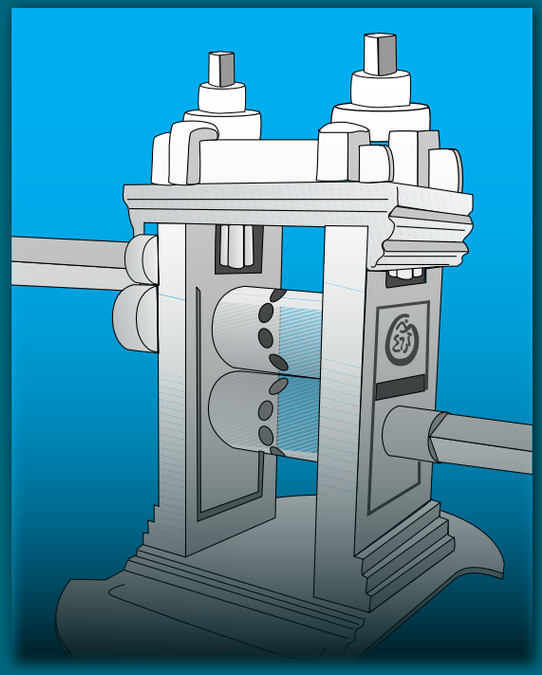

• ENCUNYACIÓ AMB PREMSA DE VOLANT.

És una tècnica d'encunyació per pressió. Es realitza en una premsa que es compon d'un eix central, a manera de caragol gros, accionat en la part superior per un llarg braç horitzontal, anomenat balancí. El balancí tenia en els seus extrems grans boles de plom i el giraven dues persones que espentaven alhora en cada costat del braç. Aquest caragol actuava d'encuny de l'anvers i baixava amb molta pressió sobre el cospell. L'empremta del revers estava en la base fixa de la premsa. Amb el temps, la premsa de volant va donar pas a premses automàtiques modernes.

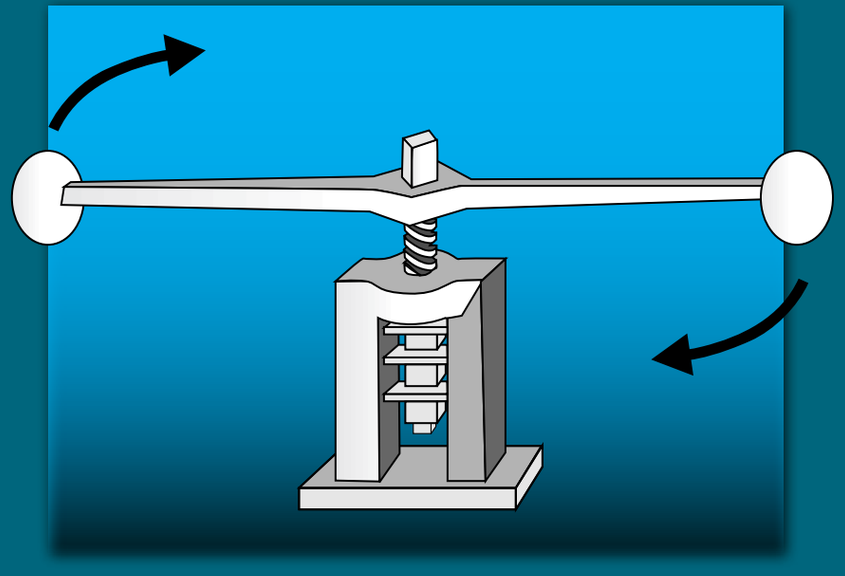

MARQ

EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA MONEDA

" ... per importar el que faria falta i exportar el que abundava, es va introduir per necessitat l'ocupació de la moneda,... "

Aristòtil (IV a.C.)
Política I, 1257 a

I. Origen de la moneda

Abans de l'aparició de la moneda el comerç es realitzava intercanviant productes (cereals, pells, sal, etc…). És el que es coneix com a "bescanvi": els productes que un necessita es paguen amb els productes que a un altre li sobren. Però amb el pas del temps es té la necessitat de crear un patró estàndard de canvi ja que, de vegades, el que s'intercanviava no tenia el mateix valor. I aquest element d'intercanvi va ser el metall, el producte més cobejat del món antic per la seua escassetat, la seua duresa i la possibilitat de donar-li forma (mitjançant la fosa). Una prova que el metall va començar a substituir a altres objectes d'intercanvi és la següent: els lingots metàl·lics més antics tenien forma de pell de bou i pesaven el màxim que un home podia transportar a les seues esquenes (uns 60 kg). Altres peces de metall que es van usar amb valor de diners tenien la forma varetes de bronze o de trípodes.

L'ús del metall com a unitat d'intercanvi, però, tenia l'inconvenient que requeria l'ús constant d'una balança per a la pesada de les peces i açò complicava i allargava el pagament de les mercaderies. Llavors es va veure la necessitat de crear trossos de metall més xicotets que ja tingueren un pes fix per estalviar l'ús de la balança: així naix la moneda. Ara tan sols n'hi havia prou a fixar-se en el tipus de metall i comptar les peces.

Les fonts escrites clàssiques atribueixen la invenció de la moneda a un rei de Lídia (antic regne de l'oest de Turquia) del segle VII a.C., que va emetre les primeres monedes d'electre (aliatge de plata i or). Aquestes primeres monedes no eren planes, sinó més aïna voluminoses, com una ametla. Encara que a hores d'ara hi desconeixem moltes coses sobre el seu lloc d'origen exacte.

La majoria dels investigadors creuen que va ser en l'àmbit de les ciutats gregues de Jònia (costa occidental de l'actual Turquia), al mateix lloc on degué nàixer la Filosofia. Inicialment es va tractar d'un fenomen local d'abast escàs, però ben prompte es va difondre ràpidament des del seu nucli originari arreu el món grec.

Època ibera

La moneda apareix en les nostres terres per primera vegada en el segle IV a.C., en plena època ibera. En aquell moment la província d'Alacant formava part del territori de la Contestània, una de les moltes regions en què es dividia la cultura ibera. Aqueixes primeres monedes, de plata i bronze, arriben potser per via comercial i són de procedència grega i cartaginesa (púnica). Però el fet que arribaren monedes estrangeres no significa que els ibers les usaren immediatament en la seua vida quotidiana. Per a ells devien ser simplement trossets de metall valuosos. Van tardar encara molt a integrar-les a la seua forma de vida: va haver de passar més d'un segle fins que es va començar a generalitzar la moneda. I açò va succeir quan els cartaginesos, i immediatament després els romans, van iniciar les seues conquestes de la Península Ibèrica : a les acaballes del segle III a.C. va esclatar la guerra entre Roma i Cartago ("Segona Guerra Púnica") i les nostres terres van ser escenari de batalles. Entre els soldats de cada bàndol hi havia guerrers ibers. Per pagar-los empraven monedes, com era costum en els exèrcits romà i cartaginés.

Els cartaginesos encunyaven la seua moneda de plata i bronze a les seques ubicades a la península Ibèrica. A Alacant predominen les monedes de bronze, que per ser monedes de valor reduït, eren les més usades en les transaccions diàries.

Quant a la moneda pròpiament ibera, no en sabem el seu nom. Per la seua característiques se solen designar amb els noms de les monedes romanes (denaris, asos,…). Els tipus més habituals eren : un cap masculí a l'anvers i al revers, un genet a cavall (normalment amb una llança) acompanyat de la inscripció en lletra ibera del nom de la ciutat o de la tribu.

Època romana i antiguitat tardana

La victòria de Roma en la guerra contra els cartaginesos va esdevindre la integració de la Hispània al món romà. A partir de llavors sorgeixen nombroses seques en ciutats hispanes. Algunes van emetre moneda amb escriptura ibera, però també llatina i púnica (cartaginesa). Es van encunyar denaris de plata i divisors de bronze, que gradualment s'equipararen al sistema monetari romà. Apareixen en les nostres terres monedes d'Ebusus (Eivissa), de Roma i de les ciutats iberes de Saitabi (Xàtiva) i Arse (Sagunt).

Durant el període romà, l'única ciutat de la província d'Alacant que va encunyar moneda va ser la colònia romana d'Ilici (l'Alcúdia, Elx). Es tracta de monedes de bronze amb disseny plenament romà. Aquestes emissions locals es donaven en períodes en què l'estat romà no podia produir tanta moneda en la seua seca oficial de Roma, i per això permetia a les ciutats provincials que realitzaren imitacions locals, sobretot de moneda de bronze. El retrat de l'emperador presidia normalment el anvers, mentre que una imatge de la ciutat emissora cobria el revers.

Després de la caiguda de l'Imperi Romà hi haurà un període (552-629) de domini bizantí en les nostres terres. Açò esdevé que, a les monedes romanes que des del segle IV romanien en circulació, en sumem les que formen part del sistema monetari bizantí. Entre elles destacava el "sòlid", moneda d'or. Els bizantins en la península Ibèrica només van emetre moneda a Cartagena.

La moneda del regne visigot no va circular en la costa mediterrània. Només se n'ha trobat un exemple a l'Alcúdia d'Elx.

Les monedes romanes

Durant l'extensa història de Roma, s'hi van encunyar molts tipus de monedes, tant d'or, com de plata i bronze. Els canvis de monedes van ser habituals (de vegades, les reformes eren molt radicals) i responien a necessitats econòmiques (períodes de crisi, escassetat de metalls...).

En alguns períodes de la història romana, la necessitat de més moneda va provocar una disminució de la seua qualitat: per estalviar metall s'hi va reduir el pes de les monedes o només la quantitat d'or i plata (s'hi va mantenir el mateix pes però s'afegia més metall
de baixa qualitat).

Encara que va haver-hi moltes classes de monedes et mostrem només algunes de les més conegudes, de major a menor valor.

Auri. Moneda d'or. Com ocorre normalment amb les monedes d'or s'empraven per a les grans transaccions i per acumular riquesa, per la qual cosa només esporàdicament apareixia en els pagaments quotidians. Es va substituir per una altra moneda d'or: el sòlid de Constantí.

Denari. Moneda de plata. Va ser la moneda més usada d'aquest metall. Un denari equivalia a 10 asos de bronze.

Sesterci. Primer va ser una moneda de plata i posteriorment es va convertir en moneda de bronze. Quatre sestercis equivalien a 1 denari.

As. Moneda de bronze. Amb la progressiva pujada de preus aquesta moneda se va començar a usar menys, perquè un preu més elevat requeria una moneda de major valor (el sesterci).

Època islàmica.

Amb la instal·lació l'any 711 dels musulmans a Al-Andalus s'instaura un nou sistema monetari, amb el felús de bronze, el dirhem (o dírham) de plata i el dinar d'or. Felusos i dirhems van circular abundantment per les terres alacantines. Aquestes monedes, per motius religiosos, no tenen representacions, i al seu lloc les llegendes, en llengua àrab, hi ocupen tota la seua superfície. Aquestes inscripcions són generalment frases de l'Alcorà, però també apareixen els noms i títols dels califes.

El dirhem de plata va ser la moneda més utilitzada i la que més va perdurar en el temps. Quan els felusos de coure van deixar d'emetre's (a principis del segle X) es va recórrer a l'hàbit de retallar els dirhems per obtindre moneda de menor valor.

El llarg període de dominació musulmana a Espanya té etapes d'unitat i de divisió en regnes més petits (regnes de Taifes).

Açò es reflectix en la moneda amb la diversificació dels tipus i pesos. Per exemple, en la província d'Alacant, Dénia era la capital poderosa d'un d'aquests regnes i va encunyar la seua moneda pròpia.

La conquesta almohade (meitat del segle XII i començaments del XIII) va comportar canvis importants: ara la moneda d'or almohade és la dobla i els dirhems de plata tenen forma quadrada. Aquests últims van aconseguir tanta qualitat i prestigi que van continuar circulant després de la conquesta cristiana, i fins i tot Jaume I va ordenar la seua encunyació.

Època cristiana.

Després de la conquesta cristiana, Alacant va quedar integrada al Regne de València. Inicialment es van usar les monedes encunyades a Aragó i Catalunya però Jaume I va atorgar el 1247 al Regne de València el privilegi de tindre moneda pròpia: a poc a poc el nou regne es va dotar d'un sistema monetari amb monedes d'or, plata i billó.

-La moneda de billó va ser el diner o ral de València. El 1296 Jaume II va manar fer a la ciutat d'Alacant una emissió de moneda de billó d'escàs volum.

-La moneda de plata pròpia del Regne de València va ser el dihuité o ral de plata.

-Com a moneda d'or es va encunyar primer el florí, després el timbre o real d'or i, més tard, el ducat. Florins i ducats són originàriament monedes italianes que es van adoptar per la seua gran difusió internacional en els segles XIII i XIV: el florí es va crear a Florència (el seu nom deriva de la flor de lis emblema d'aqueixa ciutat) i el ducat és d'origen venecià (Venècia era una república governada per un dux o duc).

SABIES QUE... l'expressió castellana estar sin blanca (= no tindre diners) es deu al fet que, en l'edat mitjana, s'anomenava blanca a la moneda castellana de billó, que tenia una tonalitat blanquinosa (per la seua composició de plata), per això quan algú no tenia monedes significava que no tenia ni una blanca, és a dir, que estava sin blanca.

IV. Edat moderna (Segles XVI-XVIII)

La unió de les Corones de Castella i Aragó dels Reis Catòlics va permetre que, juntament amb les monedes pròpies del Regne de València, començara a circular de manera usual la moneda castellana.

Durant l'època dels Reis Catòlics i la Casa d'Àustria, les monedes d'or eren l'escut o corona i el ducat, i desapareixen el florí i el timbre. El dihuité va continuar sent la moneda de plata típica del Regne de València, i amb ella van circular els reals castellans i els croats de plata catalans. Al diner de billó, se li van unir altres monedes de distinta procedència peninsular: blanques, morabatins, quarts castellans...

El segle XVII es caracteritza per la decadència econòmica, la inflació de preus i l'oscil·lació i alteració de la moneda de coure, que va perdre qualitat. Les monedes de plata van ser exportades massivament per a ser foses com a metall en l'estranger i les d'or van desaparéixer de la circulació.

Al segle XVIII, la Guerra de Successió porta com a conseqüència un canvi dinàstic a Espanya: els Borbó substitueixen els Àustria. La majoria del Regne de València va recolzar a la dinastia que va resultar vençuda. Açò va produir un retall de drets, que va afectar la moneda: es perd el sistema monetari del Regne de València i s'imposa el sistema monetari castellà. Ara la moneda de coure serà el morabatí, la de plata serà el real i la d'or, l'escut.

Els Borbó van reformar la qualitat de la moneda, sobretot el seu aspecte, i introdueixen el retrat realista del rei i les al·lusions al caràcter diví del seu poder. Les monedes de plata espanyoles, sobretot les de huit reals, van arribar a erigir-se en una divisa molt valorada a nivell internacional. També amb els Borbó es produeix l'encunyació mecanitzada de moneda, que fins llavors era fabricada mitjançant la tècnica d'encunyació a martell. Ara s'aconsegueixen monedes amb una forma circular perfecta.

SABIES QUE...

El nombre popular de "calderilla" tienen su origen en las monedas de poco valor que se obtenían recortándolas de los "calderos" de cobre, en la España del siglo XVII.

V. Època contemporània (Segles XIX-XX)

LLa moneda en l'Espanya del segle XIX és un tema de molta complexitat a causa de la quantitat enorme de tipus que hi van existir : durant el regnat d'Isabel II (1833-1868) va arribar a haver-ne més de 80 tipus diferents de moneda.

Açò va ser la conseqüència de diferents factors:

-S'hi van realitzar reformes múltiples que van crear monedes sense retirar les anteriors.
-Des del període de la Guerra de la Independència (1808-1814), amb l'ocupació dels francesos, es va acceptar la circulació de la moneda de plata francesa.
-Després de la Guerra d'Àfrica (1859-1860) es va incorporar la moneda de coure marroquí (coneguda com els xavos moruns) degut a la indemnització de guerra que va pagar el vençut (el Marroc). Aquesta moneda marroquina va estar en circulació a Espanya durant 20 anys.

Aquesta situació caòtica va acabar el 1868, amb un nou sistema monetari que va prendre la pesseta i el cèntim (100 cèntims = 1 pesseta) com a unitats monetàries i la posterior retirada de les monedes anteriors a aquesta data. La primera pesseta era de plata i tenia un pes de 5 grams. Les monedes de cèntim més baixes es van encunyar amb coure. La pesseta va tindre una llarga vida: va ser substituïda per l'euro a partir del 2002.

L'ús continuat de la pesseta i els seus divisors va facilitar l'aparició de malnoms per a designar a les peces més usades:

El duro : equivalia a les 5 pessetes de plata. Amb el pas del temps, la paraula duro es va convertir en un terme de compte: moltes persones es van acostumar a fer els comptes diaris en duros.

Així, es deia açò m'ha costat vint duros ... quan es referien a 100 pessetes. Com a dada curiosa, existia una falsificació dels duros que es coneixien com els duros alacantins, en els que s'empraven metalls pobres com ara el plom o el coure banyats en plata.

• La 'perra gorda', en castellà, era el nom popular que rebia la moneda de coure de 10 cèntims.

• La 'perra chica', en castellà, era el nom popular que rebia la moneda de coure de 5 cèntims.

El malnom d'ambdues monedes es deu a una mala interpretació: en les primeres emissions apareixia la figura d'un lleó que subjectava l'escut amb una urpa, que tot el món va confondre amb un gos.
El malnom va donar origen a l'expressió en castellà la perra gorda para ti, per a indicar que una persona cabuda o avariciosa se n'ix amb la seua.

VI. Els tresors en la província d'Alacant

La moneda pot aparéixer concentrada també en un conjunt tancat i aïllat, i formar el que anomenem un tresor o ocultació. Els tresors es produeixen per la necessitat d'ocultar riquesa davant d'un perill imminent (assetjament, proximitat de l'enemic, etc.). Si ens han arribat és perquè els seus propietaris no van poder tornar a recuperar-los.

La moneda més recent del tresor – que és la més pròxima al moment de l'ocultació – és la que li atorga la data a tot el conjunt. Els tresors són casos excepcionalment importants per a l'estudi de la moneda perquè solen oferir-hi quantitat i varietat de monedes i ens proporciona una idea de la circulació monetària en un moment històric determinat.

1.El Tresor de La Escuera.

Datat a finals del segle III a.C. Moment en el qual es destrueix el poblat iber de La Escuera. Aquest conjunt està format per 64 monedes hispanicocartagineses de coure. Sembla ser que van estar dins d'una bossa de tela.

2. Tresor de Dianium.

Conjunt format per 669 monedes de bronze que es va trobar prop del Montgó, en el territorium de la Dianium romana. Aquest tresor es va amagar aproximadament en els anys 241-242 d.C. En un moment de gran inseguretat per el temor d'una guerra civil entre dos generals que lluitaven pel poder.

3. Tresor d'Almoradí

Tresor trobat en l'interior d'una marmita, integrat per 246 monedes. Les monedes més recents del tresor es daten en la primera meitat del segle XI d.C., moment d'inestabilitat política i militar que portarà a la desaparició del califat de Còrdova.

4. Tresor de Sant Joan d'Alacant.

Compost per un total de 501 monedes que comprenen des de l'època de l'arxiduc Carlos fins a Ferran VII (la peça més moderna la datem prop de l'any 1823). Degué ser l'estalvi d'una família que el va acumular lentament durant els segles XVIII i XIX. El motiu de l'ocultació tal vegada va correspondre que el seu propietari devia ser objecte de persecució política a les acaballes del Trienni Liberal (1820-1823).

ACTIVITATS

" Van ser (els lidis) els primers homes, que sapiem, que van encunyar i van utilitzar monedes d'or i plata... "

Heròdot (s. V a.C.)
Història I, 94

EXERCICIS DE PRIMÀRIA

De vegades no és fàcil saber quin és l'anvers i el revers, és a dir, la "cara" i la "creu" d'una moneda. Et proposem tot un seguit monedes i tu has que endevinar quins són "anversos" i quins són "reversos".

1

2

3

4

5

6

7

8

Si completes aquest diagrama esbrinaràs el nom de la moneda grega més coneguda.

1- Moneda romana de plata.
2- Cara principal d'una moneda.
3- Fàbrica de moneda.
4- Disc sobre el qual s'encunyarà la moneda.
5- Eina per a encunyar la moneda en l'antiguitat. .
6- Intercanvi de productes sense utilitzar moneda.

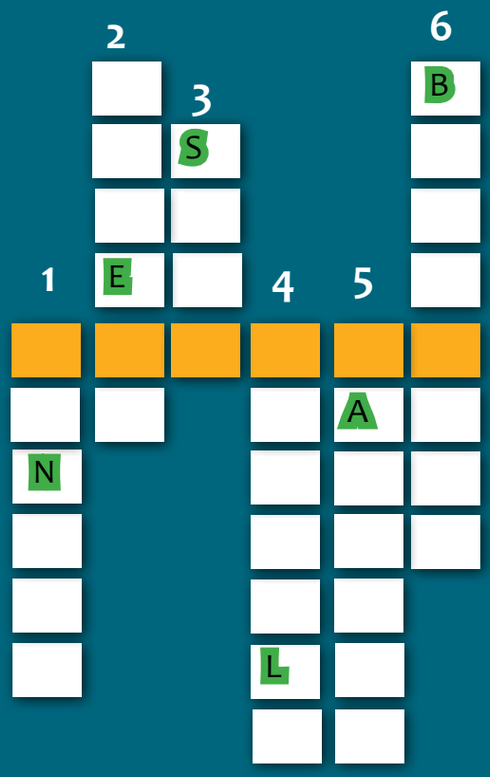

Cerca en aquesta sopa de lletres aquests quatre termes relacionats amb les parts de la moneda i la seua fabricació:

REVERS
ANVERS
ENCUNY
MARTELL

T	R	W	R	L	U	N	E
I	O	E	Z	A	S	S	N
A	F	K	V	T	R	I	C
H	E	B	A	E	O	D	U
O	O	E	V	J	R	U	N
D	P	N	C	A	G	S	Y
M	A	R	T	E	L	L	O

4 Uneix cada moneda amb la seua època o cultura

1

2

3

4

5

6

ROMÀ

ÈPOCA ACTUAL

CRISTIÀ

ÈPOCA MODERNA

IBER

ISLÀMIC

5 Uneix cada paraula amb la seua definició:

ANÀLISI METAL·LOGRÀFICA

ALIATGE

MÒDUL

SECA

ENCUNY

A Motlle que té gravat el dibuix de la moneda

B Combinació de dos o més metalls

C Diàmetre o amplària d'una moneda

D Estudi del metall que compon la moneda

E Fàbrica o taller de moneda

6 Posa aquests noms en el seu corresponent lloc: MÒDUL, TIPUS, MARCA i LLEGENDA.

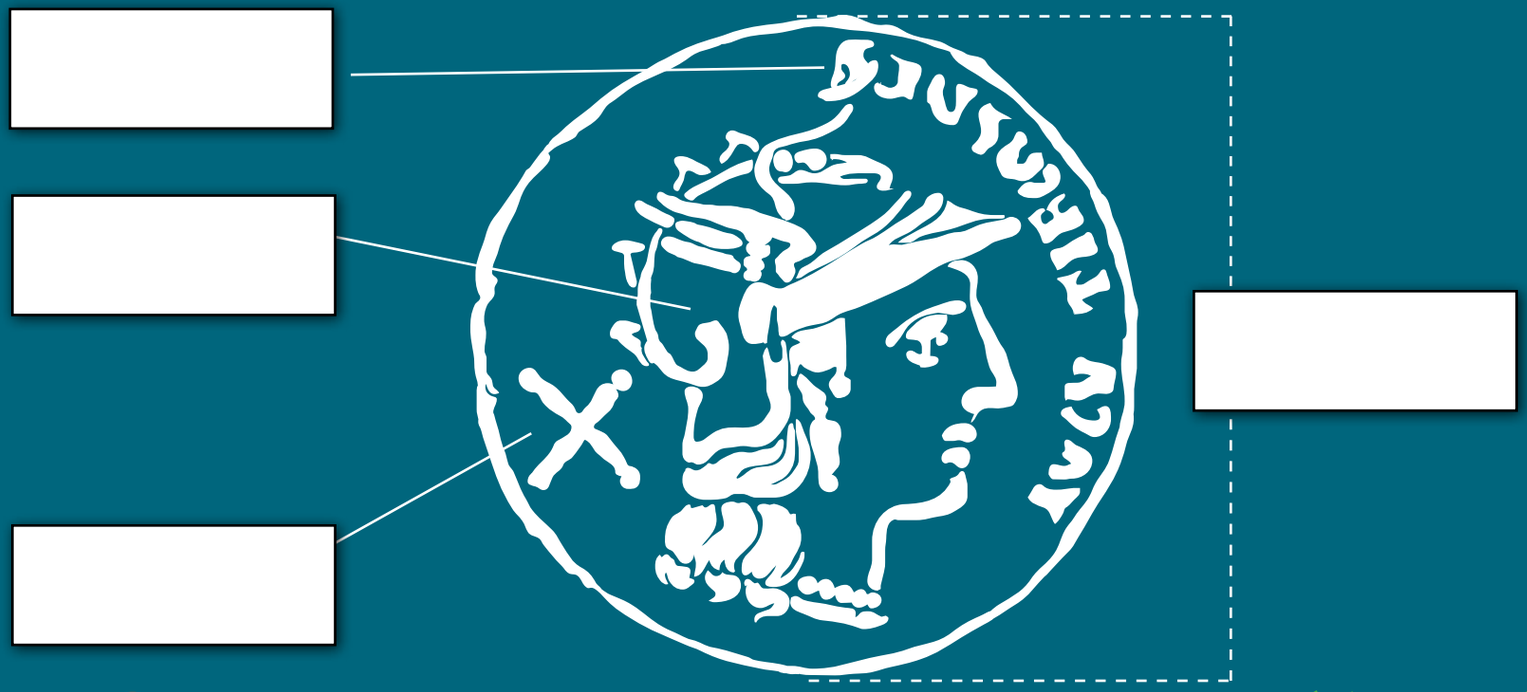

7 Llig atentament cada pregunta i assenyala si és vertadera(V) o falsa (F).

- [ ] 1 Una moneda trobada en un jaciment arqueològic pot ser un element per a conéixer l'època històrica.
- [ ] 2 Els ibers van inventar la moneda.
- [ ] 3 L'única moneda que van utilitzar els romans va ser el denari.
- [ ] 4 Una moneda que no haja aparegut en un jaciment arqueològic no té cap valor científic i no s'estudia.
- [ ] 5 'Encunyar' significa imprimir un disc de metall per a formar una moneda.
- [ ] 6 La Numismàtica és la disciplina que estudia les monedes, les medalles i les joies.
- [ ] 7 La moneda que existia a Espanya abans de l'euro era la pesseta.

EXERCICIS DE SECUNDÀRIA / BATXILLERAT

Empra la lògica. Has trobat un cofre. En ell s'han guardat els següents objectes :

Guants

Jola d'or

2 monedes de 1914

Bol de porcellana

Moneda d'or de 1795

6 monedes de 1803

Intenta esbrinar a quina data aproximada pertany el cofre i les seues pertinences. Marca amb una creu l'opció correcta.

- A) El cofre es va guardar el 1795, perquè és la data més antiga del conjunt.
- B) El cofre es va guardar a partir del 1803, perquè és la data mitjana del conjunt.
- C) El cofre es va guardar el 1914 o a partir d'aquesta data, perquè és la data més recent del conjunt.

Identifica l'error en aquesta sèrie de paraules. Una de cada quatre no correspon amb la temàtica de la resta. Encercla-la.

Exemple: plata – or – billó – coure (el billó és un aliatge, la resta són metalls simples)

1. Felús – Dinar – denari – dirhem
2. Tresor de Dianium – Tresor de El Carambolo – Tresor de Sant Joan d'Alacant Tresor d'Almoradí
3. Tipus – seca – llegenda – marca
4. Àuris – Dobles – asos – sestercis
5. A martell – amb corró – amb premsa – amb cisell
6. Pesseta – escut – ducat – florí

3 Relaciona cada moneda amb la seua època o cultura: pesseta, dinar, sesterci, ral, felús , ducat , escut i denari

Època Romana	Època Islàmica	Època Mitjana Cristiana	Edat Moderna	Edat Contemporània

4 Uneix els sinònims.

1. Seca	a. Encuny
2. Mòdul	b. Inscripció
3. Tipus	d. Taller
5. Llegenda	e. Diàmetre
6. Trossell	f. De dos motlles
7. Bivalve	g. Figura

5 Quins són els noms de les parts d'aquesta moneda ?

De quin metall estaven fetes les següents monedes? Posa cada moneda en la columna correcta: sòlid, as, denari, felús, dinar, dobla, diner, florí, cèntim, corona, morabatí i dihuité

OR	PLATA	BRONZE	BILLÓ	COURE

Marca la resposta correcta:

1. El billó és un aliatge de/d' ...
   - a. or i plata
   - b. plata i coure
   - c. or i coure

2. L'única ciutat romana de la província d'Alacant que va encunyar moneda va ser...
   - a. Lucentum
   - b. Ilici
   - c. Dianium

3. Perquè una moneda es considere com a tal ha de/d'....
   - a. ser redona i metàl·lica
   - b. estar recolzada per l'autoritat i servir de valor de canvi
   - c. tindre encunyada, almenys en una de les seues cares, el cap del governant

4. Quina de les sèries de monedes següents eren d'or?
   - a. auri, dirhem, corona
   - b. denari, diner, escut
   - c. sòlid, dinar, ducat

5. La "llegenda " d'una moneda és...
   - a. la marca que indica el valor numèric
   - b. el cap representat en l'anvers
   - c. la inscripció

6. La tècnica d'encunyació a martell consisteix a...
   - a. gravar el disseny de la moneda amb un cisell i un martell
   - b. imprimir el disseny de la moneda colpejant-la entre dos encunys
   - c. fer-li colps amb un martell a un tros de metall fins que adopte la forma d'un disc

7. En l'edat antiga i en l'edat mitjana la tècnica emprada per a encunyar moneda era...
   - a. la tècnica del corró
   - b. la tècnica del martellejat
   - c. la tècnica de la premsa

8. Per a la numismàtica un "tresor" és ...
   - a. una ocultació de joies, normalment d'or
   - b. una ocultació de monedes, que normalment es van amagar amb caràcter urgent davant de la imminència d'un perill
   - c. tot conjunt que tinga almenys una moneda i que estiga tancat en un cofre

9. La numismàtica estudia...
   - a. les monedes i les medalles de qualsevol època
   - b. només les monedes que han aparegut en un jaciment arqueològic
   - c. les monedes i les medalles de l'antiguitat

10. La 'perra gorda' era el nom popular en castellà amb què es coneixia a la moneda de ...
    - a. 5 pessetes
    - b. 5 cèntims
    - c. 10 cèntims

SOLUCIONS

" ... Totes les coses que s'intercanvien han de ser, d'alguna manera, comparables. Per açò s'ha introduït la moneda, que és d'alguna manera, alguna cosa intermèdia, ja que tot ho mesura,... "

Aristòtil (IV a.C.).
Ètica a Nicòmac V, 1133 a

SOLUCIONS

PRIMÀRIA

1. 1. Anvers, 2 . Anvers, 3. Reverso, 4. Revers, 5. Revers, 6. Revers, 7. Anvers i 8. Revers.

2. →

		2					6
		A	3				B
		N	S				E
		V	E				S
		E	C	4	5		C
D	R	A	C	M	A		
E	S		O	A	N		
N			S	R	V		
A			P	T	I		
R			E	E			
I			L	L			
			L	L			

3.

T	R	W	R	L	U	N	E
I	O	E	Z	A	S	S	N
A	F	K	V	T	R	I	C
H	E	B	A	E	O	D	U
O	O	E	V	J	R	U	N
D	P	N	C	A	G	S	Y
M	A	R	T	E	L	L	O

4. . 1. IBÈRIC, 2.ÉPOCA MODERNA, 3. CRISTIÀ, 4. ROMÀ, 5. ISLÀMIC 6. ÈPOCA ACTUAL

5. A. ENCUNY, B. ALIATGE, C. MÒDUL, D. ANÀLISI METAL·LOGRÀFICA, E. SECA

6.

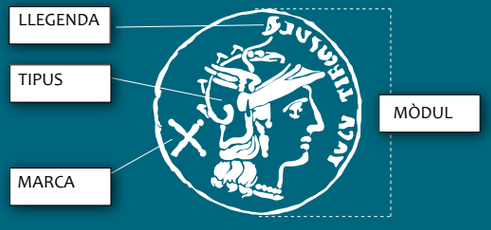

7. 1. V 2. F 3. F 4. F 5. V 6. F 7. V

SECUNDÀRIA

1. C

2. 1. Denari, (és una moneda romana i la resta són islàmiques) 2. Tresor de El Carambolo (és l'únic que no s'hi va trobar en la província d'Alacant i, a més, no conté monedes) 3. Seca (és el taller de fabricació, la resta són paraules relacionades amb les parts d'una moneda) 4. Dobles (no són monedes romanes, la resta sí) 5. Amb cisell (no s'hi utilitza per a encunyar moneda) 6. Pesseta (és l'única que no és d'or)

3.

Època romana: sesterci i denari. Època islàmica: dinar i felús. Època mitjana cristiana: ral i ducat. Edat moderna: escut. Edat contemporània: pesseta.

4. 1-c 2-d 3-f 4-b 5-a 6-e

5.

6.

OR: sòlid, dinar, dobla, florí i corona
PLATA: denari i dihuité
BRONZE: as
COURE: felús, morabatí i cèntim
BILLÓ: diner

7. 1B 2B 3B 4A 5C 6B 7B 8B 9A 10C

CRÈDITS:

Director Gerent Fundació CV MARQ :
Josep Albert Cortés i Garrido

Director Tècnic MARQ :
Manuel Olcina Doménech

Director d'Exposicions del MARQ :
Jorge A. Soler Díaz

Textos Gabinet Didàctic MARQ :
Rafael G. Moya Molina
Gema Sala Pérez

Assessorament:
Julio J.Ramón Sánchez
Manuel Olcina Doménech

Documentació, fotos i il·lustracions:
Catàleg de l'exposició: Monedes. Totes les cares de la Història

Disseny i maquetació:
VDH Comunicació © 2010

Impressió:
Impremta Diputació Provincial
ISBN: xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Traducció en valencià: David Azorín Martínez. Departament de Formació. Diputació d'Alacant

Imprés en paper reciclat 100%

MUSEO EUROPEO
DEL AÑO 2004

MARQ
MUSEO ARQUEOLÓGICO DE ALICANTE

DIPUTACIÓN
DE ALICANTE

CAM Caja Mediterráneo